

Aan het einde van de eeuw

Willem Meijer

Het probleem met statistiek is dat – bijvoorbeeld – gemiddelden niet meer en ook niet minder inhouden dan dat getallen gedeeld worden door andere getallen. Om dit soort uitkomsten redelijk juist te begrijpen is de context heel belangrijk.

Stel u legt uw hoofd in de ijskast (-20°) en uw voeten op de haard (80°) dan is de gemiddelde temperatuur subtropisch (30°) maar of u zich behaaglijk voelt valt te betwijfelen. Bovendien is na verloop van tijd sprake van enig lichamelijk ongemak.

Conclusie: weest voorzichtig met het representeren van situaties door middel van getallen als die refereren aan een andere orde.

Toen de energie-prestatie-coëfficiënt maatgevend werd voor de warmte-isolatie van gebouwen kwamen de beleidvoerders tot de ontdekking dat het totale energiegebruik steeg. Dat was niet de opzet.

Maar, de prestatie van het één heeft niets te maken met het gebruik van die prestatie door de ander. Bewust omgaan met energie is een mentaliteitskwestie en die staat los van aangeboden technische oplossingen om het energiegebruik te verlagen. De techniek kan alleen helpen in de vorm van ingrijpen. Overtuigd zijn van het feit dat energie van fossiele oorsprong eindig is heeft te maken met begrijpen en dat begrip in daad omzetten.

Nog even terug naar ijskast en haard. Stel de ijskast voor als winter en de haard als zomer. Voldoen aan de EPC voorziet in een behaaglijke binnentemperatuur in de winter tegen minimaal energiegebruik in relatie tot de investering in die EPC. Maar die zelfde EPC zorgt er voor dat (dus) geen warmte naar buiten kan, ook niet in de zomer.

De toenemende welvaart (economisch bedoeld) vereist ook in de zomer behaaglijkheid en dat houdt de inzet in van de techniek: (stekkerklare) koelapparaten en ventilatoren voor werk en wonen.

Energiegebruik

Terugkijkend valt dus op dat werd begonnen in de vijftiger jaren- met voor te schrijven op constructie-niveau (R-waarden in drie klassen) gevolgd door (in de zeventiger jaren) constructie-niveau en gebouwniveau (introductie van de It, warmte-isolatie-index). De negentiger jaren sluiten af met de energie-prestatie: gebruik, oriëntatie, U-waarden van de omsluiting en mate en type van installaties.

Ging het in eerste aanleg om wering van vocht omdat centrale verwarming de hoeveelheid vocht in gebouwen drastisch verhoogde, vanaf de energie-crisis ging het ook om het energiegebruik te beperken. Dat is niet gelukt.

De toename en variëteit van apparaten, equipment en installaties hield gelijke tred met de toename van het energiegebruik dat des te meer werd geactiveerd door de elektronische speeltjes in welhaast ieder gebouw, werken of wonen huisvestend. Diezelfde roep om behaaglijkheid heeft er toe bijgedragen dat zowel trucks als personenauto's (vanaf een redelijk prijsniveau) standaard zijn uitgerust met koeling, zodat ook hier het comfort meer energie vergt.

Geluidproductie

Maar niet alleen het energiegebruik nam toe. Wat te denken van de geluidproductie. In woningen geldt standaard, als het effe kan, 100 W de man aan kijk- en speelkastjes. De geluidvervuiling is immens. Niet alleen binnen woningen en gebouwen, ook daarbuiten. Is het u ook opgevallen dat er stadswallen zijn verschenen langs de snelwegen? Naar schatting zijn er al 6.000 km van neergezet onder het trefwoord geluidsscherm. Vroeger was dat romantisch, zon muur om de stad. Veel steden hebben spijt dat zij veel van dat erfgoed hebben afgebroken. Als relikwie van onschatbare waarde.

Nu bestormen horden decibels woningen en gebouwen. Ventileren, natuurlijk of mechanisch, moet via suskasten. Op een (warme) zomervond op een terras zitten betekent het lijdzaam ondergaan van zon en geluid. Niet alleen het sparen van de moeder van alle leven, energie, heeft bouwkostenkundigen nieuwe kosteninvloeden gebracht; ook de vijand van verdraagzaamheid, geluid, deed dat. Maar niet getreurd, de techniek biedt uitkomst, beter voorkomen dan genezen, mentaliteit laat zich niet kisten door techniek. Wat cynisch zou het klinken als voor grote groepen vaderlanders vrijheid gelijk staat met maximale tolerantie van medeburgers.

Energie en geluid, o.k., het onderwerp is bekend, de impact ook. Maar wat heeft de stralingsvervuiling opgeleverd? Wat hebben al die draagbare zenders en ontvangers voor invloed? Zijn die het potentieel voor komende maatregelen? Sinds de introductie is geen statistiek bijgehouden van invloeden op mens en milieu en als er geen statistiek is, is er ook geen probleem. Zou het net zo gaan als met asbest? Wordt de nieuwbouw uitgerust met een loden omsluiting om er voor te zorgen dat straks niet iedereen boven de 50 gaat dementeren? Och, laat maar zitten, over naar iets tastbaarders.

Vormgeving

Hoewel vormgeving slechts één aspect van het bouwen is, eist zij alle aandacht op. De verantwoording voor die vormgeving is gering, alleen de techniek daarvan valt onder wetgeving en voorschrift. Tegen het einde van de vorige eeuw ontstond binnen vormgeverskringen het idee dat planologie, stedenbouw en architectuur een grote bijdrage leverde aan het welzijn van hen die daarmee dienden te leven. Die therapeutische gedrevenheid was uiteraard goed bedoeld (aangenomen dat sociale onbaatzuchtigheid het won van bekendheid en inkomen). Toch is gebleken dat goede bedoelingen niet hetzelfde zijn als die goed laten uitpakken. Dit geeft problemen. Als iedereen die met bouwen te maken heeft vol met goede bedoelingen is wie matigt zich dan het recht aan om daar kritiek op te hebben? Nou, dat is te zeggen. Er is een spreekwoord dat daar heel duidelijk over is: de weg naar de hel is geplaveid met goede bedoelingen.

De bedoeling is dus (nog steeds) een eerste probleem, de dominantie een tweede. Hoelang is een stedenbouwkundige layout functioneel (tegemoetkomend aan de geformuleerde bestemming)? Hoelang dient de bebouwing mee te gaan? Wat is de oorzaak van verpaupering op wijkniveau, diskwalificatie van locaties? Is de visueel-ruimtelijke kwaliteit onderwerp van consideratie in het licht van de stadsbewoner- die de gebouwde omgeving ervaart als achtergrond waarin en waartegen zijn

leven zich afspeelt- of wordt die kwaliteit bepaald door het private initiatief van instituties en organisaties die dominantie zien als middel voor het krijgen en houden van aanzien en ontzag? Met volle medewerking van het hele bouwteam? Het meest opvallend is in deze context de ontwikkeling van zichtlocaties enerzijds en locaties rondom knooppunten van openbaar vervoer ter andere zijde.

Vinexlocaties

Er wordt geen onderzoek verricht naar de maatschappelijke effecten van deze ontwikkelingen (overigens zijn de schaarse onderzoeken naar negatieve effecten van bouwen op de samenleving stelselmatig naar de prullenmand verwezen) maar de bedenkingen er tegen zijn groeiend.

Een hartverwarmend fenomeen is echter de wijze waarop de missers van het verleden worden gecorrigeerd. Herinrichting en opwaardering van stadsdelen zijn zo nu en dan zeer succesvol. Met het terugtreden van de overheid uit de financiering van de sociale woningbouw kan toch gezegd worden dat er nog nooit zo'n grote inspanning werd en wordt geleverd als in de jongste tijd om die woningbouw aantrekkelijk te houden. Maar ook hier bedenkingen van tweeërlei aard. Bewoners van de nieuwe vinexlocaties geven het cijfer 8 terwijl criticasters er geen goed woord voor over hebben (te saai, te uniform, te krap, te duur, te weinig kwaliteit, kortom allemaal te).

Voorzichtig gezegd komt de toenemende tweedeling in onze samenleving ook in de gebouwde omgeving tot uitdrukking. Die heeft twee aspecten: vormgegeven poeha als representant van uitstekend georganiseerde hebzucht waarin vormgever en opdrachtgever elkaar vinden, tegenover minimum accommodatie die net betaalbaar is maar wel de (woon)traditie voortzet. Dit laatste is een belangrijk verschijnsel in buitenshuis eten: al is de keuken nog zo goed, een restaurant inrichten volgens eigentijds design houdt de deuren nog geen maand open.

Kwaliteit

Dat brengt vanzelf kwaliteit op het menu. Is in de (bijna) afgelopen eeuw de kwaliteit van de gebouwde omgeving verbeterd of veranderd? Zo ja, waarmee is dat te meten? Functionele- en technische kwaliteit laten zich redelijk in kaart brengen, maar hoe zit het met de schemerzones: morele waarden, prestaties, esthetica? Gebleken is dat papieren kwaliteit geen enkele garantie biedt voor praktische kwaliteit. Kwaliteit ontstaat niet (alleen) door intelligente beschrijvingen van deelkwaliteiten en het geven van de juiste instructie. Wellicht ontstaat pas echte kwaliteit als die voortkomt uit de technologie van de integratie: alles en iedereen doet mee die voelt dat sprake is van kracht van bestemming. Bestemming is geen functie, vriendschap of een landschap evenmin;

Zij kunnen echter voorwaarde zijn om iets van kwaliteit te begrijpen. Daarmee is de schemerzone het belangrijkste domein van kwaliteit: als alles goed functioneert (de keuken en de gastvrijheid) en de techniek is perfect (er kan niets mis gaan) dan kan de ambiance roet in het eten strooien. De omkering heeft in veel gevallen nauwelijks invloed. Is sprake van een mooie omgeving, het onderkomen is eenvoudig maar zeer authentiek maar de techniek laat het regelmatig afweten, geen nood, de bezoeker neemt dat voor lief. Dat is ook zo met loca-

ties. Een bouwval op een gewilde locatie is waardevoller dan een eigentijds hoogstandje op een verkeerd gekozen plek. In dat opzicht is er eveneens sprake van een tweedeling. Oude huizen zijn zo populair dat er fabelachtige prijzen voor worden betaald.

Vervreemding

Terugkijken geeft dan ook een gevoel van vervreemding. De avant-garde erodeert wel is waar steeds opnieuw de fundamente van kwaliteitsbesef, de aspecten daarvan zijn niet (meer) benoembaar in de vertrouwde woorden: als kwaliteit emotie op gang brengt, dus tot het goede voelen behoort, dat zij in zekere zin dematerialiseert, zij niet het exclusieve domein is van de intelligentsia en zeker niet van ontwerpers, dan voelen velen zich ontheemd in nieuwe stadscentra en woonwijken. De literatuur bevestigt dit. Boeken en tijdschriften tonen de mooiste (technisch gezien) foto's van gebouwen; mensen ontbreken daar op die foto's. Ondanks alle inspanningen om er iets moois van te maken, kenmerkt de Nederlandse gebouwde omgeving zich door slechts enkele geslaagde plekken. Dat is erg jammer.

Uit onderzoek is gebleken dat de gemiddelde Nederlander (-) zich best kan vinden in zijn vel en vaderland. Dat is dan toch maar mooi bereikt. Maar in de aanhef is er al voor gewaarschuwd: gemiddelden zeggen niets over de uitersten.

Abonnement TBH

Het **Tijdschrift voor Bouwkostenkunde en Huisvestings-economie** verschijnt ook in 2000 vier keer. Het komende jaar zullen we u op de hoogte houden van de ontwikkelingen binnen de vereniging en het vakgebied zoals:

- Onze eigen RVOI-bijlage
- Het NVBK-prijzenboekje
- Europese contacten
- Human-interest
- Sectie huisvestingseconomie
- Thema-bijeenkomsten
- Afstudeerprojecten
- Kostenanalyses

Voor leden van de NVBK is het tijdschrift gratis. Niet leden kunnen zich abonneren op het tijdschrift voor f 75,- per jaar. U kunt zich aanmelden door onderstaand formulier in te vullen en te sturen of faxen naar:

- Secretariaat NVBK
Postbus 302, 1170 AH Badhoevedorp
fax: 020 - 659 24 77

Ja, ik wil graag een abonnement op het Tijdschrift voor Bouwkostenkunde en Huisvestingseconomie voor f 75,- per jaar (excl. BTW, 4 nummers).

Naam
(Bedrijfsnaam)
Adres
Postcode
Plaats
Telefoon
Handtekening